

Arnt Lykke Jakobsen

Oversættelse af komposita i fagsproglige tekster (Eng-da/da-eng)

Indledning

De fleste simpleksord på engelsk og dansk kan sættes sammen med et andet simpleksord, så der fremkommer komposita. Under sprogdudøvelsen kan der løbende genereres nye komposita uden at kommunikationen belastes, fordi komposita ofte er umiddelbart forståelige i situationen.

En overordentlig hyppig dannelse er eksempelvis sammensætninger af stednavn og appellativ (typen *Kalundborgegnen*, *Århus-mødet*). Flertallet af sådanne dannelser forbliver *ad hoc* dannelser, men undertiden etableres de i sprogbrugen i en sådan grad, at de må siges at være leksikaliserede¹. Ord som *worcestersovs*, *jerseyko* og flere sammensætninger med *wiener-* som første element (*wienerbarn*, *wienerbrød*, *wienervals* m. fl.) er således leksikaliserede i dansk almentsprog, og i forskellige faglige sammenhæng anvendes sammensætninger som *københavnerkredsen* eller *London-sofa* med fagligt veletableret, ikke-situationsafhængigt betydningsindhold.

Når en sammensætnings betydningsindhold etableres, har det som konsekvens, at indholdet oftest ikke mere lader sig inferere ud fra situationen og kendskab til betydningen af elementerne i sammensætningen alene. Sammensætningsens etablerede betydning indebærer typisk en begrænsning i forhold til sammensætningsens betydningspotentiale på baggrund af de indgående ords egenbetydninger. For den uindviede kan *københavnerkredsen* eller en *London-sofa* være mange ting, men for den indviede er det noget ganske bestemt. Hvad den selekterede betydning er, er man nødt til at vide.

Det forklarer, hvorfor brugere uden særlig faglig og fagsproglig viden ikke er i stand til at generere de relevante leksikaliserede fagsproglige komposita på modersmålet ved såkaldt komposition. Komposition er

---

¹ Som det fremgår, afgøres et ords leksikalisering ikke af, om det faktisk er registreret i en ordbog, men af hvor etableret et ord er i sprogbrugen. For fagsproglige leksemers vedkommende er det afgørende spørgsmål, hvor etableret et ord er i sprogbrugen blandt dem, der tegner det pågældende fag.

dannelse af sammensætninger ud fra sprogregler. Tilsvarende er dekomposition opløsning af sammensætninger i elementer, ligeledes ud fra regler. Når komposition og dekomposition begge er utilstrækkelige til dannelse, hhv. tydning, af leksikaliserede komposita, er årsagen, at de komposita der er leksikaliseret i et fagsprog (hhv. de betydninger de har), er selekteret blandt mange mulige sammensætninger, hver med et meget stort betydningspotentiale. Selv om et kompositum opløses korrekt i elementer, har man ikke dermed forstået dets etablerede betydning. Faktisk virker leksikaliserede komposita ofte ret tilfældigt, eller ligefrem ulogisk konstruerede.

Denne artikels påstand er, at ligesom det er nødvendigt at skaffe sig viden om de leksikaliserede fagsproglige kompositas betydning på modermålets fagsprog, således er det også nødvendigt at erhverve sig viden om oversættelsesækvivalenterne på målsproget, for at kunne oversætte disse komposita. (De)komposition er heller ikke anvendelig som oversættelsesstrategi, for selv om oversætteren (de)komponerer i overensstemmelse med reglerne, er det kun i begrænset omfang sandsynligt, at en sammensætning på målsproget af ækvivalente elementer vil være betydningsækvivalent med det kildesproglige kompositum. Der er endog kun begrænset sandsynlighed for, at hvad der udtrykkes med et sammensat ord på det ene sprog også udtrykkes sammensat på det andet.

Når det gælder ikke-leksikaliserede komposita (*ad hoc* dannelser) er situationen den, at indfødte sprogbrugere med de relevante faglige forudsætninger, og med de sædvanligvis foreliggende kontekstuelle tolkningsbegrænsninger, normalt er i stand til at komponere dem forståeligt og at forstå andres. Forklaringen herpå er, at sådanne komposita dannes ud fra relativt få og meget produktive regler, så tolkningsmulighederne er begrænsede.

Men den omstændighed, at ikke-leksikaliserede komposita produceres og tydes på ét sprog, betyder ikke nødvendigvis, at man som oversættelsesstrategi kan vælge at kalkere disse dannelser element for element. For det første er det muligt, at kildesprogets kompositumstype ikke forekommer på målsproget. For det andet er det muligt, at der foreligger flere alternative kompositeringsmuligheder, hvoraf kun én anvendes af indfødte fageksperter. Endelig er der det forhold, at det ikke *a priori* kan antages, at der vil være isomorfi imellem fagbegreber på de to sprog. Den omstændighed, at vi på dansk udtrykker et givet fagsprogligt begreb med et ikke-leksikaliseret kompositum dannet efter en af de hyperproduktive regler tillader os ikke at antage, at det samme er tilfældet på engelsk.

Konsekvensen af disse forhold er, at uanset at vi kan påvise ligheder både med hensyn til, hvordan komposita dannes, og hvor produktive bestemte komposeringstyper er, og uanset at vi kan finde mange eksempler på parallelt dannede betydningsækvivalente former, kan disse iagttagelser ikke generaliseres, så det er muligt ud fra analysen af et dansk eller engelsk kompositum at forudsige, hvordan det kan eller skal oversættes til det andet sprog.

Denne situation rejser flere praktiske spørgsmål, nemlig for det første spørgsmålet om omfanget af to-sprogede ordbøgers behandling af komposita, for det andet spørgsmålet om hvilke relevante informationssøgningsmuligheder, der kan peges på i de tilfælde, hvor ordbogen enten er mangelfuld eller ikke er til rådighed, og endelig spørgsmålet om hvilke oversættelsesstrategier, der kan anbefales i de tilfælde, hvor en oversætter ikke har, og hvor det ikke er muligt at opnå, sikker viden. I det følgende søges især det første af disse spørgsmål belyst.

Grundlagsdiskussion

Nogle vil måske mene, at det er nødvendigt allerførst at spørge, om det overhovedet er meningsfuldt at tale om, hvordan man oversætter komposita. Det herskende oversættelsesteoretiske synspunkt er vel nu, at oversættelse handler om formidling af hele budskaber, hele tekster. At der ved oversættelse naturligvis i en vis forstand er tale om en lingvistisk transfer, men at det afgørende er den såkaldt 'kulturelle' transfer² samt hvor 'adækvat' teksten er i forhold til målsprogets tekstnormer³.

I nærværende artikel betegner ordene *oversætte* og *oversættelse* ikke kun idealaktiviteten, den optimale gengivelse af hele budskaber. Oversættelse forstås her som et kompleks af kognitive, sproglige og tekstlige operationer, hvori indgår det at finde ækvivalenter til betegnelser for fænomener, som kildesprogets brugere normalt oplever som relativt veldefinerede virkelighedsudsnit. I de senere år er der sket en specialisering i oversættelsesteori og (tosprogs)leksikografi, der har ført til, at det ofte overses, at oversættelsesordbogen (bortset fra maskinoversættelsessystemerne) kommer en implementeret teori om oversættelse mellem et

---

² Se f. eks. Justa Holz-Mänttari (1984) *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode* Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia og Mary Snell-Hornby (1988) *Translation Studies. An Integrated Approach* Amsterdam: J. Benjamins.

³ Jf. den såkaldte Skopos-teori udviklet i K. Reiss og H. Vermeer (1984) *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* Tübingen: Niemeyer.

givet sprogpar nærmere end de fleste såkaldte oversættelsesteorier. Oversættelsesordbøgernes oversættelsesteori kan formuleres meget enkelt: en manifestation af et lemma ækvivalerer én (evt. flere) af de oversættelsesforslag, artiklen om dette lemma indeholder. Det er en meget grov og helt utilstrækkelig teori, men den peger konkret på det, der er kernen i al oversættelse, nemlig den sproglige transfer, en kerne som oversættelsesteoretikere bør holde sig klart for øje.

Oversættelse kan ikke beskrives som en ord-for-ord- og heller ikke som en kompositum-for-kompositum-aktivitet, men på den anden side heller ikke uden reference til sådanne detaljerede og konkrete overvejelser over, hvilke ord, og altså hvilke komposita, der svarer til hvilke på det andet sprog.

Fagsproglige komposita på dansk og engelsk

Når talen er om komposita, ligger det allerede i ordet, at komposita er sammensatte størrelser. Det er ord der er sammensat af ord.

Der er et ord *guld* og et ord *vægt*. Begge disse ord optræder med en veldefineret og selvstændig grammatisk funktion i almindeligt forekommende danske sætninger, og de optræder begge med fleksionsendelser: *guld-et-s*, *vægt-en* osv. Der kan dannes derivede former ud fra dem begge, som *gyld-en*, *vægt-ig* og andre, som igen optræder med fleksionsendelser: *gyldn-e*, *vægtig-e* osv. Og, som det ses, kan der også forekomme vokalomlyd og vokalelision i forbindelse med dannelsen af afledte former. Herudover optræder de to ord også som ortografisk enhed, som kompositum, i formen *guldvægt*.

I et kompositum er rækkefølgen mellem leddene fast. Hvis der ændres på elementrækkefølgen bliver resultatet enten, at der fremkommer en uanvendelig kombination (*vægtguld), eller at der dannes et kompositum med en helt ny betydning (fx. *brudsten* vs. *stenbrud*, *boligejer* vs. *ejerbolig*), evt. med forskellig ordklasse (fx. *fuldmagt* vs. *magtfuld*), altså et nyt og andet ord.

Endvidere optræder første element altid i samme bøjningsform af ordet, hvorimod andet element, som er bestemmende for kompositumets genus/nummerus/kasusforhold, kan tilføjes bøjningsendelser til markering af disse forhold⁴.

---

⁴ Engelske undtagelser er nogle sammensætninger af substantiv + præposition (mothers- in-law), substantiv + adverbium (passers-by, men stowaways) og substantiv + adjektiv (postmasters gene-

Bortset fra en iøjnefaldende forskel i ortografisk konvention mellem dansk og engelsk (og enkelte undtagelser) gælder det foregående såvel om danske som om engelske komposita. Hvor samskrivning stadig er normen ved danske kompositumsformer (med eller uden bindestreg), er særskrivning normen i engelsk (med mulighed både for bindestreg og samskrivning).

Endnu en iøjnefaldende forskel består i, at dansk (i lighed med tysk) i mange tilfælde anvender fuge-e eller fuge-s til at binde de to elementer i et kompositum sammen.

Elementerne i et kompositum er ikke nødvendigvis simpleksord. Et eller begge elementer kan være komplekse ord dannet ved afledning. Endelig er der mulighed for flere omganges rekursivitet i dannelsen af komposita. Elementerne i et kompositum kan med andre ord selv være komposita, og disses elementer kan igen (i hvert fald principielt) være komposita, men et givet kompositum lader sig altid analysere i to og kun to elementer.

De semantiske relationer mellem elementerne i et kompositum kan være ganske mangeartede, og der er gjort mange forsøg på at udrede dem, som det vil føre for vidt at komme ind på her. Nedenfor er samlet en række eksempler på sammensætninger med *gummi* som første element, der viser lidt af mangfoldigheden.

Nogle danske komposita med *gummi*-

gummitræ
gummimælk/-saft
gummiske
gummisko
gummiged
gummibamse
gummiansigt
gummicheck
gummiparagraf

Et *gummitræ* er et træ, hvoraf der udvindes *gummi*(saft), mens en *gummiske* er en ske der anvendes til opsamling af *gummi*(saft), og *gummisko* er sko lavet af *gummi*. En *gummibamse* har konsistens som *gummi* og form som en bamse, en *gummiged* har hjul af *gummi*, men ellers hverken

---

ral, men spoonfuls). Endvidere ses man og woman flertalsbøjet som førsteelement i sammensætninger, hvor de betegner køn (men-servants, women-students). Se K. Schibsbye (1970) *A Modern English Grammar* 2nd ed., London: Oxford University Press (s. 99).

meget med gummi eller ged at gøre. Et gummiansigt har noget af gummimens elasticitet, og det er også den egenskab, der i overført forstand kendetegner en gummicheck og en gummiparagraf.

På engelsk finder vi på tilsvarende måde sammensætninger med *rubber* som disse:

rubber plant, rubber planter, rubber band, rubber stamp (der anvendes både med betydningen *gummistempel* og om en nikkedukke eller en kliché), *rubber cheque, rubber neck* (om en nysgerrig turist), *rubber face* og *rubber soul*.

Dels forekommer der altså i sammensætninger med samme element forskellige typer af semantiske og (kvasi)syntaktiske relationer mellem elementerne, og dels indgår elementerne både med konkret og overført eller figurlig værdi. Analogislutninger kan derfor være farlige. Et møntvaskeri (eller en møntvask) er således ikke et sted hvor man kan få vasket sine mønter, selvom substantivkomposita hvor første element er objekt for det deverbale substantiv i andet element er meget almindelige, også med *mønt* jf. *møntfabrikation, møntfalskner, møntsamlere*. Andetelementet *vask* har også forskelligt indhold i forskellige sammensætninger, jf. *møntvask, bilvask, håndvask*. *Fejldiagnose* anvendes undertiden i dagligsproget med samme betydning som *fejlagtig diagnose*⁵, men i givne fagsproglige sammenhæng også med betydning som *diagnose af fejl*. Sådanne eksempler understreger det banale men afgørende forhold, at en sammensætning (groft sagt) består af to ord der er sat sammen til et tredje⁶.

Vi forstår komposita som *gummiske, gummiged, møntvask(eri), mød-erkage* og *søsterkage*, fordi vi kender verden og disse ords konventionelle referenceforhold til den. Det er med andre ord ud fra omstændighederne og vores viden om verden, at vi forstår, om en guldvægt er en vægt lavet af guld, en vægt der anvendes til vejning af guld eller den metaforiske vægt, nogle mennesker undertiden vejer deres ord på.

En anden tolkningsvanskelighed skyldes, at fagsproglige komposita kan vokse sig ganske lange. Derfor opstår der undertiden segmenteringsproblemer, når man møder ord som (eng.) *large area ultra high density*

⁵ Det er f. eks. den betydning, der ligger til grund for oversættelsesforslagene i H. Vinterberg og C. A. Bodelsen (1990) *Dansk-engelsk Ordbog* 3. udg. København: Gyldendal.

⁶ Jf. Laurie Bauer (1983) *English Word-formation* Cambridge: Cambridge U. P. (s. 11): 'compounding (or composition) is, roughly speaking, the process of putting two words together to form a third'.

⁷ På tysk, hvor lange komposita som *Dauerarbeitslosigkeitsbekämpfungsplan* ikke er ualmindelige, taler man om *Bandwurmwörter*. Jf. H. Bergenholz og J. Mugdan (1979) *Einführung in die Morphologie* Stuttgart: Kohlhammer (s. 175).

interconnect systems eller (da.) *flerkanalbølgelængdemultipleksering*⁷. *Længdemultipleks* eller *kanalsbølge* er ikke elementer i kompositummet. Det skal, som alle komposita, forstås som sammensat af to og kun to elementer, nemlig *bølgelængdemultipleksering* og *flerkanal(s)*. At begge elementer selv er kompositumsformer indebærer ingen ændring i den fundamentale beskrivelse af, hvordan et kompositum er opbygget.

Segmenteringsproblemet bliver sjældent akut i den menneskelige kommunikation, men i forbindelse med nogle maskinoversættelsessystemers forsøg på at dekomponere ikke-leksikaliserede komposita er der fremkommet en del fornøjelige forslag.⁸

Klassifikation og oversættelse af komposita

Den almindeligste klassifikation af komposita er efter, hvilken ordklasse de tilhører. På den måde får man en hovedgruppering i de kendte ordklasser: substantiver, verber, adjektiver, adverbier og partikler.

Mens der er udbredt enighed om hensigtsmæssigheden af den overordnede klassifikation, er der ingen konsensus om, hvordan en finere inddeling kan foretages. Substantivkomposita, der er langt de hyppigste, inddeles undertiden i fire undertyper: endocentriske, exocentriske, appositionelle og kopulative. Af disse er endocentriske dannelser, hvor kompositummet er hyponym til kompositumets andetelement suverænt den almindeligst forekommende. Andre typologier baserer sig på syntaktiske kriterier⁹, mens andre igen blander syntaktiske og semantiske kriterier¹⁰.

Når den overordnede indfaldsvinkel er oversættelse, er det afgørende imidlertid ikke, hvordan man bedst typologiserer komposita ud fra monolingvale eller universelle kriterier, men om det er muligt at foretage en kontrastiv typologisering, der kan tjene som hjælperedskab ved oversættelse af komposita, og her skuffes man.

Vinterberg og Bodelsen giver følgende ækvivalenter til nogle af de tidligere nævnte sammensætninger med *gummi*-:

⁸ Ifølge Frede Boje, Institut for tysk, HHK, foreslog systemet i Saarbrücken således sammensætningen Kulturinfiltration opløst i Kult-urin-filtration.

⁹ Således f. eks. Quirk et al. (1985) i *A Comprehensive Grammar of the English Language* London: Longman.

¹⁰ Valerie Adams (1973) *An Introduction to Modern English Word-formation* London: Longman, opstiller på det grundlag ikke mindre end 76 forskellige typer nominalkomposita, hvortil kommer en brokkasse med 'others'.

gummitræ	rubber tree
gummimælk/-saft	rubber latex
gummisko	gym shoe (US sneaker)
gummiansigt	rubber face
gummiparagraf	(flexible clause)
gummicheck	rubber cheque
gummibamse	jelly baby
gummiged	loader tractor

Det konstateres altså med det samme, at den omstændighed at dansk *gummi* meget stabilt ækvivalerer engelsk *rubber*, når de optræder alene, ikke indebærer, at vi kan være sikre på, at første led af et ækvivalent engelsk kompositum vil være *rubber*.

For at perspektivere den her skitserede problematik mere præcist i forhold til fagsprog er det nødvendigt at se nærmere på fagsproglig kompositering.

Kompositering i fagsprog

Kompositering er et af de mere iøjnefaldende træk ved det sprog fagfolk bruger, når de beskriver deres fagområde. Ofte er der her tale om ord der så at sige kun er kurante i den særlige faglige sammenhæng.

Naturligvis er der tale om glidende overgange og om overlapninger. Et fag som stemme- og sanglære opererer med en specifik fagterminologi, men en stor del af fagterminologien har faget til fælles med mere eller mindre nært beslægtede fag som fonetik, anatomi, retorik, musik, akustik og gymnastik. I Lone Rørbech & Sten Høgels lille bog *Tal rigtigt – syng godt* (1984) forekommer således ord som *alveolarrand, u-artikulation; svælgsnører, tudbrusk; stemmeføring, talestemme; legato, staccato; resonans, formant; afspændingsøvelse og konditionstræning*.

Andre ord anvendes såvel i fagsproglig sammenhæng som i det almindelige hverdagssprog. Når det gælder stemmelære er det fx. ord som *brystkasse, mellemgulv, stemmelæber, strube, tungespids*; også ord som *tale, sang* og *snorkelyde*. Undertiden kan der være anledning til at præcisere sådanne ords betydning i en given faglig sammenhæng, men ofte er en sådan præcisering ikke nødvendig.

Dette forhold, at der på den ene side er tale om fælles ordforråd med almensproget, og at der på den anden side er tale om overlappende anvendelse af fagord med andre fag, er typisk for de fleste fagsprog, når fagsprog defineres som det sprog fagfolk anvender, når de kommunikerer om deres fagområde.

Berøringen mellem fagsprogene indbyrdes og mellem fagsprog og vores almindelige hverdagsprog giver os mulighed for at forstå hinanden, et stykke af vejen. Men ofte netop kun et stykke af vejen. For med mindre man netop er fortrolig med fagområdet og det dertil hørende fagsprog løber man hurtigt ind i vanskeligheder, af tre slags:

Dels er der de helt fagspecifikke ord, som (næsten) kun anvendes af fagfolk inden for det særlige område. I tilfældet stemmelære er det ord som *blandingsoktav*, *kortregister*, *staccatokoloratur* og *vokalegalisering*.

Dels kender man sjældent til alle de fagord, fagområdet har til fælles med andre fagområder (jf. de allerede citerede ord), og de eventuelle særlige betydninger disse ord anvendes med i den givne faglige sammenhæng.

Og endelig giver det problemer for ikke-fagmanden, at fagsprog typisk anvender mange komposita, hvis betydning tilsyneladende, men netop kun tilsyneladende lader sig konstruere på baggrund af almensproglig viden.

De fire just nævnte ord *blandingsoktav*, *kortregister*, *staccatokoloratur* og *vokalegalisering* er alle kompositerede former, men af en type, som de fleste ikke-fagfolk formodentlig ville opgive at tyde, fordi de næppe ville være fortrolige med mere end det ene af leddene i sammensætningerne. Derimod ser ord som *højdeleje*, *hviskeridsen*, *registerknæk*, *stemmegivning*, *stemmestilling* umiddelbart tilgængelige ud, hvad de bare ikke er, fordi de som det er almindeligt, er kompositumsformer bestående af almensproglige elementer, der sammensat anvendes med et veldefineret fagspecifikt indhold, som ikke kan infereres ud fra de kendte almensproglige betydningskomponenter.

Når det altså gælder om at inferere en specifik fagsproglig betydning af et kompositum, der tilsyneladende består af fuldt transparente konstituerer, er man på temmelig bar bund. *Højdeleje* kan formodentlig ikke være hvadsomhelst, men på den anden side kan det med det væld af mulige aktualiserede konstituentbetydninger og deres indbyrdes syntaktisk/semantiske relationer være så meget, at man ingen mulighed har for at komme med et sandsynligt bud på kompositummets betydning¹¹.

Det må altså konstateres, at det ikke er muligt med en rimelig grad af sandsynlighed at inferere den nøjere betydning af et ikke-bekendt

---

¹¹ Ordet anvendes faktisk i to forskellige betydninger i bogen, hvad der heller ikke er til at forudse, medmindre man besidder fagviden.

fagsprogligt kompositum, selv hvor det består af tilsyneladende transparente og kendte konstituentter. Derfor er vi alle afhængige af hjælp til forståelse af fagtekster, der ligger uden for vort eget fagekspertområde.

Oversætteren, der sjældent selv er fagekspert, har det yderligere problem, at forståelsen af kildeteksten kun er begyndelsen. Når betydningsindholdet af et fagsprogligt kompositum er forstået, melder spørgsmålet om oversættelsesækvivalenterne sig. Som det allerede er antydnet, er de mindst lige så vidensafhængige som tolkningen af komposita. Ofte ækvivalerer et dansk kompositum med et engelsk (og omvendt), men ofte er ækvivalenter et simpleksord (*stemmehøjde* :: *pitch*) eller en fri frase (*alveolarrand* :: *alveolar ridge*). Dette forhold aktualiserer spørgsmålet om omfanget af oversættelsesordbøgernes behandling af komposita.

Eksemplificering af den leksikografiske dækning af komposita.

(Eksempler fra Lone Rørbech & Sten Høgel: *Tal rigtigt – syng godt*, København, 1984.)

Som illustration på hvor godt eksisterende da/eng ordbøger dækker fagsproglige komposita kan vi undersøge to meget hyppigt forekommende sammensætninger (i bogen), nemlig sammensætninger med *register* og *stemme*:

Ser vi først på sammensætninger med *-stemme*, er resultatet følgende, næsten ideelle situation:

stemme:	VB3	DEU¹²
kvindestemme	female voice woman's voice	female voice woman's voice
mandsstemme	male voice man's voice	male voice man's voice
mellemstemme	mus: (ml. sopran og alt) mezzosoprano; (ml. tenor og bas) baritone; (i kor) inner part	Ø
menneskestemme	human voice	human voice
sangstemme	singing voice	singing voice
talestemme	speaking voice	Ø

Der er kun tale om en næsten ideel situation, fordi det kan diskuteres, om det er rimeligt at selekttere sangstemme frem for talestemme i DEU, og

¹² VB3: H. Vinterberg og C. A. Bodelsen (1990) Dansk-engelsk Ordbog

DEU: J. Axelsen (1990) Dansk-engelsk Ordbog. Undervisning København: Gyldendal.

fordi ingen af de i VB3 anførte oversættelsesækvivalenter dækker den (i den givne sammenhæng) relevante betydning af *mellemstemme*.

Men ovenstående er på ingen måde typisk. Selektionen af fagudtryk er oftest meget ufuldstændig selv i store ordbøger. Den typiske situation kan illustreres ved sammensætninger med *-brusk*:

brusk	VB3	DEU
ringbrusk	cricoid cartilage	Ø
skjoldbrusk	thyroid cartilage	thyroid cartilage
strubebrusk	Ø	Ø
tudbrusk	arytenoid cartilage	Ø
tudbruskmuskler	Ø	Ø

Det sidst anførte eksempel illustrerer det forhold, at den leksikalske dækning tynder ud, jo længere en sammensætning bliver. I bogen skelnes fx. mellem *forreste ringbrusk- tudbruskmuskler* og *bageste ringbrusk- tudbruskmuskler*, og der tales også om *skjoldbrusk- tudbruskmuskler*. Ingen af disse forekommer i ordbøgerne.

Inden konsekvenserne af denne mangelfulde leksikalske inddækning diskuteres, kan yderligere eksempler anføres.

Sammensætninger med register- og -register¹³.

Både VB3 og DEU medtager *register* alene og oplyser korrekt, at det tilsvarende engelske ord er *register*, men ingen af ordbøgerne medtager en eneste af nedenstående sammensætninger, som spiller en meget afgørende rolle for formidlingen af indholdet:

- anvendelse
- brud
- egalitet
- knæk
- kontraster
- overgangstone
- problemet
- sammenkædning
- skift
- fuld-
- kort-

---

¹³ Der ses bort fra sagregister, der ganske vist forekommer i teksten, men ikke er en del af det fagspecifikke sprog.

lav-
 rand-
 mellem-
 rand-
 stemme-

Endvidere forekommer:

fuldregisterfunktion, fuldregistersang, fuldregistertone
 randregisterfunktion, randregistersvingning

Spørgsmålet er, hvordan man mest hensigtsmæssigt gør det muligt at oversætte sådanne ord for dem, der ikke har sproglige ækvivalenter som en del af deres vidensberedskab.

Som situationen er, er en sådan oversætter henvist til enten at søge viden (fx. fra paralleltekster) om, hvordan ækvivalente begreber formuleres på det fremmede sprog, eller (hvis dette ikke er muligt) til at parafrasere den infererede/formodede betydning eller at konstruere en målsprogsform ved analogidannelse. Har man fx. *middle voice register*, tror man sig måske tilstrækkeligt sikker til at forsøge sig med *high voice register* og *low voice register*, hvad der givetvis ville blive forstået, selv om det ikke er i overensstemmelse med indfødte fageksperters sprogbrug.

Sammensætninger med *stemme*.

Sammensætningerne med *stemme* giver et endnu fyldigere billede af problematikken:

VB3 har her en meget omfattende dækning. Der er medtaget ikke mindre end 22 komposita med *stemme*- (i den relevante betydning). Tror man sig imidlertid godt hjulpet til at oversætte *Tal rigtigt – syng godt*, kommer man på bedre tanker.

Nedenstående sammensætninger med *stemme*- med tilhørende (første) ækvivaleringsforslag forekommer i VB3:

-apparat	vocal apparatus
-begavet	have a good voice
-brug	use of the voice
-bånd	vocal c(h)ord
-båndskatar	laryngitis
-båndslukke	closure of the vocal chords
-dannelse	voice production
-frembringelse	voice production
-fylde	volume of voice
-føring	voice
-højde	pitch

-klang	timbre
-kunst	vocal art
-leje	(vocal) pitch
-læbe	= -bånd
-lægning	voice production
-omfang	compass
-placering	placing of the voice
-pleje	the care of the voice
-ridse	glottis
-skønhed	beauty of voice
-tab	loss of the voice

I den lille stemmelærebog forekommer nogle af disse, men endvidere:

-ansats	-læbemuskel
-arbejde	-læbespænding
-brugslære	-misbrug
-dannelsesarbejde	-muskler
-dynamik	-organ
-forstyrrelse	-register
-funktion	-stilling
-fysiologisk (adj.)	-styrke
-givning	-svigt
-gruppe	-tap
-hvile	-teknik
-instrument	-teoretisk
-kategori	-tone
-knæk	-træning
-kompression	-træthed
-lig (adj.)	-typer
-lukke	-uddannelse
-læbefunktion	-udfoldelse
-læbekompression	-øvelse
-læbelukke	-øvelsesarbejdet
-læbemodstand	

Oversætteren mangler i det givne tilfælde med andre ord 41 oversættelsesækvivalenter, vel at mærke på et område, hvor ordbogens dækning er væsentligt mere omfattende end gennemsnitligt.

Det er indlysende, at ordbogens oversættelsesækvivalenter ikke har tilstrækkelig ensartethed til at give baggrund for sikre analogislutninger. Hertil kommer naturligvis den omstændighed, at oversætteren ikke altid trygt kan forlade sig på, at ordbogens oversættelsesforslag holder i den givne sammenhæng. Ordbogen sætter fx. lighedstegn mellem *stemmelæbe* og *stemmebånd*. Den fagligt anvendte betegnelse svarende til *stemmelæbe* er imidlertid *vocal fold*, hvad man ikke finder i VB3. For *stemmedannelse* er anført *voice production*, men i stemmelæren bruges en

anden betydning af *stemmedannelse*, der svarer til *voice building* eller *voice formation*, mens *voice production* ofte svarer til *stemmegivning*¹⁴.

Konklusion

Sammenfattende kan det konstateres, at det ikke generelt er muligt at konstruere ækvivalenter til komposita ved hjælp af strategier baseret på dekomposition og komposition. Ligeledes må det konstateres, at analogislutninger ikke generelt kan anvendes til konstruktion af ækvivalenter. Parafase, en ækvivaleringsstrategi der ikke er diskuteret, er mindre interessant, fordi en måltekst der fremkommer som resultat af denne ækvivaleringsstrategi mister faglighedspræg.

En oversætter, der har hjælp behov, men ikke får den af ordbogen, er derfor henvist til at kende og beherske og ellers at læse/lære om faget (stemmelære) på målsproget for at kunne oversætte. Faget skal som minimum beherskes så godt, at oversætteren véd, hvad der er hvad, både i den kildesproglige fagbeskrivelse, og i målsprogets. Oversætteren må altså sætte sig ned og læse om *phonation (vocal fold vibration)*, *mode of phonation*, *normal/modal phonation*, *phonation characteristics*, *adduction of the vocal folds*, *abduction of the vocal folds*, *tensioning of the vocal folds*, *tension in the vocal folds*, *vocal fold tension* osv. osv., og således ved egen indsats **finde** de relevante oversættelser, der netop skal kendes eller findes, fordi de ikke lader sig konstruere ved hjælp af regler.

Her ligger en opgave for tosprogsleksikografien, som må påtage sig at redegøre langt mere udførligt end hidtil for ækvivaleringsmulighederne til komposita. Sammensatte ord er ganske vist sammensatte, men først og fremmest er de ord, og hører derfor hjemme i gode ordbøger.

---

¹⁴ I parentes kan det nævnes at stemmegivning forekommer i VB3, men som homograf til den her relevante. (VB3 har: stemmegivning = stemmeafgivning voting).